

Finkers en de mimiek van taal

'Marie hef ziene fietse kepot.' (Marie heeft zijn fiets kapot. / Marie haar fiets is stuk.). Met deze zin bracht Herman Finkers een discussie op gang over de beleefdheidsvorm in/door het bezittelijk voornaamwoord. Vooral Marc van Oostendorp (Onze Taal) reageerde nogal heftig en stelt zelfs dat Finkers 'iets nieuws' signaleert. Is dit inderdaad iets nieuws?

(a) Net als het Twents nou niet bepaald de wortel is van alle talen slaat Finkers ook enigszins door met het duiden van beleefdheid d.m.v. het bezittelijk voornaamwoord en (b) de geboren en getogen ABN-spreker zal dit soort fijngevoelige nuances van het oude Nedersaksisch (NDS) nooit aan (kunnen) voelen.

Het is volgens mij geen klare zaak om een beleefdheidsvorm (buiten uw en jouw) uit te drukken middels de keuze van het bezittelijk voornaamwoord. Het heeft veeleer te maken met de vriendelijker ondertoon van het NDS t.o.v. het ABN. Je kunt dit in het ABN enigszins vergelijken met bijv. de (schrijf)vormen van jij en zij t.o.v. de (spreek)vormen je en ze: heb jij dat gedaan? vs. heb je dat gedaan?

Dat het verschijnsel 'zijn' fiets niet past bij bezit van een vrouwelijk persoon mag de in het ABN opgegroeide spreker vreemd in de oren klinken maar is - of eigenlijk liever, was - in het Nedersaksisch taalgebied in noord- en Oost-Nederland vrij gebruikelijk. Door invloed van het ABN(?) raakt dit verschijnsel trouwens hoe langer hoe meer in onbruik.

Zowel gesproken als geschreven is taal natuurlijk veel meer dan alleen een aaneengesloten woorden(b)rij. En interpretatie van woorden en zinnen is ten minste zo belangrijk als de kale, grammaticaal correct gebruikte woorden. En wat vaak wordt vergeten: de ontvanger bepaalt uiteindelijk wat hij hoort of leest.

Het Engels kent geen discussie over de aanspreekvorm van God of over het kleinkind van opa. In de Engelse taal is voor wat dat betreft iedereen gelijk: you. Voor leesduidelijkheid wordt 'you' soms met een hoofdletter geschreven: You. Het Duits en ABN (beide van Indogermaanse afkomst) kennen de beleefdheidsvorm 'sie' en 'u' respectievelijk in de vrienden- en jongerenform 'du' en 'jij'. Toch hoor je nog vaak een jonge Nederlandse knul tegen een wat oudere heer van stand in het Duits 'du' zeggen.

Op het scherp van de snede kun je - behalve misschien bij een spelletje wedstrijdbridge - niet volstaan met een schriftelijk afhandelen van onderhandelingen. Lichaamstaal, gebaren en mimiek is in het geval van communicatie middels taal een belangrijk onderdeel van het verstaan van de woordenstroom.

Volken in oude tijden (middeleeuwen) en voornamelijk in kleine kring - globalisering bestond nog niet - kenden vaak een heel andere waarde toe aan hun (spreek)taal. Voor ieder detail was weliswaar in die eigen kring wel een woord voorhanden, toch had men vaak aan een half woord genoeg. Het Nedersaksisch (NDS) is hier t.o.v. het ABN een prima voorbeeld van. Ieder onderdeelje van een boerenkar heeft een duidelijke naam. In het ABN kom je verder met het noemen van het artikel- of bestelnummer van dat onderdeel.

Het ABN komt vaak niet verder dan een verschil in nadruk met bijv. woordjes als jij (je), zij (ze), wij (we). Het NDS kent ook nog de best wel veel voorkomende nadrukkelijke vorm ikke voor ik en

ieje voor ie. Wel wordt die nadrukkelijke vorm (jij, zij, wij) meer in schrijfvorm gebruikt dan in spreekvorm (je, ze, we).

Terug naar de fiets van Finkers. 'Marie ziene fietse' is in het NDS inderdaad gewoon gebruikelijk. Aan de eerder genoemde beleefdheidsvorm in dit zinnetje moet trouwens niet al te zwaar (meer) worden getild. In (vertaald) ABN spreektaal zou het bijv. kunnen worden: Marie z'n fiets. Het verschil tussen - de kille - vrij nieuwe ABN schrijftaal en - de veel warmere - oude NDS spreektaal lijkt die beleefdheidsvorm reeds te impliceren. Niets is evenwel minder waar. Vergelijk het 'Cockney English' met het 'popular'; koud en afstandelijk t.o.v. warm en intiem.

Het is niet meer dan die intieme warmte van de oude spreektaal van het NDS t.o.v. de kilte van het veel nieuwere ABN. De intense warmte van het NDS wordt door o.a. Anne van der Meiden (Twenste bijbelvertaling) wel uitgedrukt met de metafoor dat bijbeltekst in de eigen streektaal op de skoefkoare (kruiwagen) achterom, tot aan de keukentafel wordt gebracht waar het ABN niet verder komt dan het afleveren van de tekst als een vrachtauto aan de straat.

Dat ABN-taligen voor dit soort gevoelsmatige taalkwesties wellicht minder gevoel hebben ontwikkeld zullen we hen maar niet kwalijk nemen.

Met een vriendelijke groet,

Piet Bult (feb. 2012)

(o.a. maker van de 'Biebel in et Stellingwarfs' (ook: NDS))

PS-1: iets wat kapot is wordt - weliswaar vooral ook afhankelijk van wat precies kapot is - gewoonlijk aangegeven met: in tweeën (NDS: in twey, in twienen); mien fiets ligt in twienen (mijn fiets is stuk/kapot).

PS-2: in het NDS wordt over het algemeen iets gewoonlijk meer direct aangeduid dan in het ABN. Niet de fiets is stuk maar bijv.: de trapper ligt eraf.

PS-3: ook een interessant onderwerp is het verschil in de (on)mogelijkheid tot eindrijm in het NDS t.o.v. het ABN (groene versus rode volgorde). Dit heb ik in sept. 2011 nog tijdens Beatrijs in de KB te berde gebracht.

*

G.G. Kloeke schreef reeds in 1991-1920 over de geslachtelijk gedifferentieerde aanspreekpronomina in het 'Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde'.

Zie o.a. http://www.dbnl.org/tekst/_tij003192001_01/_tij003192001_01_0017.php

vanaf laatste alinea blz. 248 'Beleefdheidsvorm' maar vooral ook blz. 161, 162, e.v.

Ook staan hier verschillende verwijzingen naar eerdere studies omtrent dit onderwerp, o.a. naar de gebr. Grimm.

Tijdens het vertalen van de 'Biebel in et Stellingwarfs' hebben wij zelf hier een aantal jaren geleden ook opmerkingen over geplaatst in ons e-magazine 'An de liende', bijv. deze:

Zion en Jeruzalem (heurend of zienend)

Ie heuren et dan wel hoe langer hoe minder mar in et Stellingwarfs bruken we - krek as in et Fries - alderdeegst nog vaeke et eigendomswoord 'zienend' ok al is et vrouwelik bezit, zoas bi'jglicks: oons

moeke zien fiets. Et wodt oons liekwels haost onmeugelik maekt as d'r zoas in Jesaje 37:22 staot:
Vrouwe Sion minacht je, ze lacht je uit, meewarig schudt Jeruzalem haar hoofd.

Zo zol et eins moeten: "*Vrouwe Sion schuddet zien heufd.*" Een protte lezers zullen hier vast over stroffelen en tja, en wat moej' dan en wat doe' dan. Twie argementen pleiten d'r veur om d'r in dit geval toch mar "*Vrouwe Sion schuddet heur heufd.*" van te maeken.

Et Stellingwarfs schoeft hoe langer hoe meer op naor et Nederlaans en ie moe'n et de lezer(s) niet muuliker maeken as dat et al is. Allieend de echte Stellingwarfse taelpurist zol et aandere begriepen.

*

@Ingmar. Ja, (*Vrouwe Sion schuddet et heufd.*) hadde hiel goed kund mar gaot niet op bi'j: *Marie zien fietse.*

> Nou is Twente de ienigste kattelieke Nedersaksische streek, zol 't daor wat mit te maken hebben?/<

Al ten minste sinds plm. 900 n.Chr. bestaat in Steenwijk de RK Sint Clemenskerk.

@Raymond. > ... maar om dan een verklaring te zoeken in door jezelf geproclameerde vriendelijk(er)heid van "het Nedersaksisch", lijkt mij geen oplossing. /<

Deze woorden zijn niet van mijzelf maar (o.a.) van Johan Winkler (1840-1916): *De stellingwerver tongval is friso-saksisch en verwant met den tongval van het naburige Drenthe. Het is eigenlijk drenthsch, dat met friesche klanken, woorden, woordvormen, uitdrukkingen en zinwendingen sterk is vermengd en met een min of meer sterken frieschen tongslag wordt gesproken. Maar juist door den sterken invloed die de friesche taal door haar meerdere welluidendheid en zoetvloeiendheid en door haar zuiverdere vormen op den saksischen grondslag van den stellingwerver tongval heeft uitgeoefend, onderscheidt dit dialect zich bijzonder gunstig van andere friso-saksische tongvallen door grootere zachtheid, welluidendheid en netheid, als ik 't zoo eens noemen mag, in de uitspraak. Volgens mijn gehoor en naar mijn smaak is het stellingwerfsch het eenigste van alle neder- en friso-saksische dialecten, voor zoo verre ze in Nederland worden gesproken, dat inderdaad bevallig, aangenaam en welluidend klinkt.*

(bron: http://www.dbnl.org/tekst/wink007alge01_01/wink007alge01_01_0128.php?q=stellingwerfsch)

> De normale Saksische zinsconstructie is (geweest): "*Laurentien hef de baand lek*"
Helemaal mee eens (zie ook hierboven).

Het zal je trouwens bekend zijn, neem ik aan, dat er ten minste twee Twentse standaards zijn, t.w. Kreenk-schriefwieze gepropageerd door o.a. Finkers/Van der Meiden en de Standaard Schriefwieze voor het Twents beschreven door Goaitsen van der Vliet.

Conclusie

We zijn het er intussen wel over eens dat '*moeke zien fiets(e)*' niet ongebruikelijk is, of misschien liever was, in het Nederlands-Nedersaksisch. In noord-Duitsland bleek het onbekend (nagevraagd). Zoals ik in m'n commentaar 24/2 ook al stelde, denk ik dat Finkers inderdaad een beetje doorsloeg met zijn stelling dat '*Marie zien fietse*' de uitdrukking betreft om de intieme sfeer met een vrouwspersoon mee te duiden. Wat mij betreft wordt het tijd dat Finkers zich nader verklaart.

Mit een vrundelijke groet uut Stellingwarf,
Piet Bult (feb. 2012)